

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ

STRATEGY OF DEVELOPMENT OF NATURAL RESERVE TERRITORIES

Смирнова С.М.

кандидат геологічних наук,
доцент (бвз) кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Горгоц А.О.

студентка,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Склярєнко В.Г.

студентка,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Smyrnova Svitlana

PhD of Geology, Department of Land Management
Petro Mohyla Black Sea National University

Horhots Alina

Student
Petro Mohyla Black Sea National University

Skliarenko Viktoriia

Student
Petro Mohyla Black Sea National University

Статтю присвячено стратегічним цілям розвитку природно-заповідних територій (ПЗТ). Запропоновано принципи інноваційного розвитку ПЗТ (форсайту, консерватизму недоторканості, інституційного забезпечення, політики просторового планування та паритетності економічних, соціальних, екологічних цілей). Сформовано логістичний розвиток ПЗТ з орієнтуванням на розроблення проектів землеустрою щодо їх організації та встановлення меж. Зорієнтовано увагу на поглиблення туристично-рекреаційної господарської та іншої діяльності на ПЗТ. Запропоновано адаптивну модель зі зворотними зв'язками, яка відображає просторову орієнтацію людських потоків у системі управління розвитком ПЗТ та включає такі складники: просвіта населення, професійна підготовка кадрів, розвиток бізнес-планування та наукового потенціалу, консолідованість органів влади.

Ключові слова: природно-заповідні території, інноваційний розвиток, логістика розвитку природно-заповідних територій, туристично-рекреаційна діяльність, проект землеустрою.

Статья посвящена стратегическим целям развития природно-заповедных территорий (ПЗТ). Предложены принципы инновационного развития ПЗТ (форсайта, консерватизма неприкосновенности, институционального обеспечения, политики пространственного планирования и паритетности экономических, социальных, экологических целей). Сформировано логистическое развитие ПЗТ с ориентированием на разработку проектов землеустройства по их организации и установлению границ. Ориентировано внимание на углубление туристско-рекреационной хозяйственной и иной деятельности на ПЗТ. Предложена адаптивная модель с обратными связями, которая отражает пространственную ориентацию людских потоков в системе управления развитием ПЗТ и включает такие компоненты: просвещение населения, профессиональная подготовка кадров, развитие бизнес-планирования и научного потенциала, консолидация органов власти.

Ключевые слова: природно-заповедные зоны, инновационное развитие, логистика создания природно-заповедных территорий, туристическо-рекреационная деятельность, проект землеустройства.

The article is devoted to the strategic goals of the development of natural reserve areas (NRA) in the field of formation and rational, sustainable use of them. The principles of innovative development of the NRA are proposed (the principle of foresight, conservatism of immunity, institutional support, the policy of spatial planning and the principle

of parity of economic, social, environmental goals), as an effective result of commercialization of scientific research, which determines their competitiveness. It is noted that the economic leverage of the strategy for the development of the reserve fund is the logistics of its creation, which is focused on the implementation of land management projects on the organization and establishment of boundaries of NRA at the legislative level with a view to the sustainable use of its components and fair and equitable distribution of benefits arising from the exploitation of natural resource the potential. It was emphasized on expediency of correction of environmental legislation with the purpose of adoption of the law on the obligation of logistics creation on the basis of manufacturing of land management documentation. Attention is focused on the deepening of tourist and recreational economic and other activities within the NRA, which is an effective step towards the formation of scientific and practical principles of environmental protection, efficient use of natural resources and environmental safety in the process of ensuring the implementation of the strategic concept of territorial planning. An adaptive model with feedback has been proposed, which reflects the spatial orientation of human flows in the system for managing the development of NRA and includes the following components: public education, professional training, development of business planning and scientific potential, and consolidation of management organization. Solving the issue of further development of NRA as one of the most important directions of Ukraine's long-term policy requires a consolidated approach to centralizing, concentrating and optimizing financial, material and labor resources, as well as coordinating the activities of central and local executive authorities and local self-government management.

Key words: natural reserve areas, innovative development, logistics of the development of nature reserves, tourist and recreational activities, land management project.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний вимір якості життя розглядають через пошук шляхів сталого соціально-економічно розвитку суспільства як цілісної системи на основі балансу між економічним зростанням і раціональним використанням природних екологічних систем, однією з яких є території природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ). Тому принципово необхідно зосередити увагу на розробленні науково обґрунтованої системи знань щодо стратегії розвитку заповідної справи з подальшим практичним їх застосуванням. Проте багато аспектів даної наукової проблеми вимагають пошуку осучаснення дослідження. Набувають актуальності питання узагальнення і поглиблення теоретико-методичних засад управління ПЗТ, системи землеустрою ПЗФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Законодавча платформа стратегії розвитку природних територій в Україні розвивається досить фундаментально. За останні два десятиліття прийнято низку законів, що регулюють суспільні відносини у сфері формування, збереження та раціонального, невиснажливого використання ПЗФ як важливої передумови забезпечення сталого, екологічно збалансованого розвитку України.

Законодавчою основою природоохоронної діяльності виступає Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., який заклав підвалини розвитку заповідної справи. У преамбулі цього Закону зазначено, що він визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання ПЗФ України, відтворення його природних комплексів та об'єктів, а законодавством України ПЗФ охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охо-

рони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною [1]. Подальший розвиток законодавчого забезпечення природоохоронної діяльності отримано у Законі України «Про екологічну мережу України» та Законі України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» [2; 3].

Чинним законодавством України використання потенціалу заповідних територій здійснюється у формі природних та біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Науково-організаційним базисом розвитку ПЗФ є наукові доробки, представлені у роботах щодо: моделювання та прогнозування економічної діяльності ПЗФ (О.В. Генік зі співавторами [4]), аналітичного аспекту маркетингу ПЗТ (З.В. Герасимчук зі співавторами [5]), вирішення завдань правової охорони територій та об'єктів ПЗФ України (О.М. Ковтун [6]), аналізу стану та перспектив стабілізації екосистем, перспектив розвитку заповідних територій та об'єктів (Ю.М. Чорнобай [7], А.В. Січко [8]), концептуальних засад сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України (Б.М. Данилишин зі співавторами [9]), якісних аспектів визначення вартості рекреаційних територій (А.В. Січко, В.В. Горлачук [10]).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Актуальним залишається питання спрямованості державної політики щодо розроблення землевпорядної документації в контексті створення ПЗТ, яка засвідчує факт існування

заповідних територій. Цінність проектів землеустрою визначена правовим статусом заповідних об'єктів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає у формуванні стратегії розвитку ПЗТ на засадах стимулювання інноваційного розвитку та логістики їх створення. Для досягнення зазначеної мети поставлені такі завдання: 1) поглибити науково-організаційні засади розвитку ПЗТ на інвестиційно-інноваційній основі; 2) сформулювати логістику створення об'єктів ПЗФ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. До науково-організаційних засад управління розвитком ПЗТ слід віднести планування оптимального інноваційного розвитку та логістику розвитку ПЗТ, які дають змогу скорегувати концептуальні стратегічні завдання розвитку ПЗТ.

Інноваційний розвиток ПЗТ схвалений Законом України «Про інноваційну діяльність», який визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в країні. У цьому Законі термін «інноваційна діяльність» вживається в такому значенні: «Інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг». Натомість забезпечується «...державна підтримка – звільнення на 50% від земельного податку тих госпрозрахункових підприємств, що отримали в оренду земельні ділянки (екологічні маршрути, екологічні стежки, будівлі тощо), які залишаються у розпорядженні платника податку з подальшим їх зарахуванням на спеціальний рахунок і можуть використовуватися виключно на фінансування інноваційної діяльності, дозво-

лятися прискорена амортизація основних засобів виробництва зі щорічною 20% нормою прискорення амортизації основних фондів групи, повне безпроцентне кредитування пріоритетних інноваційних проектів, часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування та ін.» [10].

Організуючи ПЗТ, особливої уваги з боку держави потребують розроблення та затвердження проекту землеустрою, який визначає правовий статус заповідних об'єктів та спрямовує організаційно-господарську діяльність, а саме створення та обслуговування екологічних стежин, компактних осередків відпочинку, визначає допустимий рівень рекреаційного навантаження відповідно до зонування заповідних об'єктів, орієнтованого на зменшення негативних екологічних наслідків, тощо. Особливу увагу слід приділяти інвестиційній політиці, яка спрямована на формування туристичної привабливості заповідних територій.

Окремо слід указати на формування принципів успішного інноваційного розвитку ПЗТ. До основних відносимо (рис. 1):

Принцип форсайту – передбачає стратегічне бачення розвитку заповідної справи на короткостроковий термін (до 5 років), довгостроковий (10–15 років) та часові горизонти (більше 15 років).

Принцип консерватизму недоторканості – знайшов своє вираження у правилах етикету заповідної справи [8; 9]:

- використовуй етичні методи науки та освіти;
- ціни, любі, поважай дику природу заради неї самої;
- шануй заповідну територію як святий простір;
- не прагни до отримання наживи від заповідника;
- нічого не внось із заповідника;



Рис. 1. Принципи інноваційного розвитку природно-заповідних територій

– запам'ятовуй як можна швидше і як можна більше;

– проявляй турботу не тільки про види, а й про індивіди живих істот;

– немає впевненості, то ліпше нічого не роби.

Принцип інституціонального забезпечення [6] – враховує норми, правила, звичаї, традиції та ін. розвитку заповідної справи.

Принцип політики просторового планування – полягає у зведенні до мінімуму антропогенного навантаження на ПЗТ, окрім туристичних маршрутів. Цей принцип продиктований необхідністю посилення природоохоронної діяльності з допомогою цілої низки нормативно-правових актів і документів (законів, концепцій, конвенцій, протоколів, стратегій, програм, директив, менеджмент-планів, договорів, розпоряджень тощо) та спрямований на охорону біологічного і ландшафтного різноманіття, відтворення втраченого біологічного потенціалу екосистем.

Принцип паритетності економічних, соціальних, екологічних цілей [4; 5] – зумовлює рівноважність цінностей рекреаційного ресурсу, культурно-естетичного аспекту навколишнього середовища та збереження осередків довкілля.

Отже, реалізація запропонованих принципів є дієвим кроком у напрямі формування науково-практичних засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки в процесі забезпечення реалізації стратегічної концепції планування ПЗТ.

Логістика створення ПЗТ. Заповідна справа України великою мірою нині гальмується відсутністю логістики створення ПЗТ. На нашу думку, логістика створення ПЗТ полягає у:

- підготовці клопотання щодо створення ПЗТ;
- розгляді клопотання про доцільність створення ПЗТ;
- погодженні клопотання із зацікавленими сторонами;
- розробленні проекту створення ПЗТ;
- ухваленні рішення про створення територій ПЗФ;

– створенні дирекції установи;

– розробленні та затвердженні положення про об'єкт ПЗФ;

– відведенні земельних ділянок природним, біосферним заповідникам, національним природним та регіональним ландшафтним паркам, а також ботанічним садам, дендрологічним, зоологічним паркам;

– погодженні меж територій ПЗФ;

– закріпленні на місцевості поворотних точок меж ПЗТ;

– розробленні та затвердженні проекту організації території ПЗФ;

– присвоєнні кадастрового номера земельним ділянкам;

– занесенні інформації про об'єкт ПЗФ до Державного кадастрового реєстру.

У контексті сказаного відзначимо, що брак фінансових ресурсів не дає змоги витримати логістику проходження процедури проектування ПЗТ у наскрізному режимі – від ідеї створення до її реалізації у практичне життя.

В іншому контексті логістика як інструмент становлення та розвитку ПЗТ орієнтована на управління матеріальними, фінансовими, інформаційними та людськими ресурсами в економічно адаптованих системах із синергетичними зв'язками.

Просторова орієнтація людських потоків у системі управління розвитком ПЗТ дає змогу конфігурально побудувати адаптивну модель зі зворотними зв'язками (рис. 2).

Так, односпрямованість дій органів виконавчої влади дасть змогу ефективно розвивати науковий потенціал ПЗТ, вирішити проблему професійної підготовки кадрів, розвинути діяльність у галузі просвіти населення на засадах громадських організацій. Логістична координація бізнес-спрямованих інтересів малого підприємництва та державних пріоритетів дасть змогу розвинути ЗРЛ-логістику (контактну, проектну), яка сприяє ініціативному розвитку партнерських відносин.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Іннова-



Рис. 2. Просторова орієнтація суспільно орієнтованої логістики в управлінні розвитком природно-заповідних територій

ційний складник стратегічного планування соціально-економічного та екологічного розвитку ПЗТ орієнтований на поглиблення туристично-рекреаційної господарської та іншої діяльності на заповідних територіях. Прикладом такої практичної реалізації може слугувати національний природний та регіональний ландшафтні парки, які допускають розміщення частини туристів у домогосподарствах місцевого населення, скорочуючи тим самим обсяги будівництва нового житла у зоні стаціонарної рекреації.

Трансформація стратегії розвитку ПТЗ за останнє десятиліття свідчить, що вже недостатньо ставити питання про збереження навіть унікальних та типових природних комплексів

та об'єктів без урахування логістики створення ПЗТ, яка передбачає розпочинати планування туристично-рекреаційної господарської та іншої діяльності в межах ПЗТ із розроблення проекту землеустрою. Цінність землевпорядної документації полягає у тому, що вона окреслює правовий режим використання кожної ділянки заповідних територій, передбачає систему організаційно-господарських, економічних та інших заходів. Уважаємо за доцільне внести поправку до чинного законодавства щодо логістики створення заповідних територій, ухвалити закон, який би зобов'язував виготовлення землевпорядної документації щодо встановлення меж ПЗФ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
2. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 р. № 1864-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.
3. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки (Терміни і визначення)» від 21 вересня 2000 р. № 1989-III.
4. Генік О.В., Козловський С.О., Генік Я.В. Природно-заповідний фонд України: моделювання та прогнозування економічної діяльності : монографія. Львів : НЛТУ України, 2011. 304 с. ISBN 978-966-397-152.
5. Герасимчук З.В., Микитин Т.М., Якимчук А.Ю. Маркетинг природно-заповідних територій : монографія. Луцьк : ЛНТУ, 2012. 245 с.
6. Ковтун О.М. Правова охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : навчальний посібник. Київ : Прецедент, 2010. 229 с.
7. Чернобай Ю.М. Стан і перспективи стабілізації екосистем Карпатського регіону : монографічний цикл професора Ф.Д. Гамора. Львів, 2004. С. 177–190. URL : http://dpm.pip-mollusca.org/tom/20/chornobai_t20.pdf.
8. Січко А.В. Сучасний стан та перспективи розвитку заповідних територій та об'єктів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. Вип. 10. С. 54–57.
9. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин та ін. Київ : РВПС України, 1999. С. 355–402.
10. Січко А.В., Горлачук В.В. Якісні аспекти визначення вартості рекреаційних територій. *Бізнес-навігатор*. 2013. № 30. С. 274–280.